

Varför tar företagen mer ansvar än vad lagen kräver?

Exemplet kemikalier i textilier

Linda Simonell Wirje

Kandidatuppsats i handelsrätt

HARK11

HT2014

Handledare

Marie Appelstrand

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.1 Syfte och frågeställning	11
1.2 Avgränsningar	11
1.3 Metod och material	12
1.4 Disposition	14
2. Företagens insatser för minskad miljöpåverkan	16
2.1 Inledning	16
2.2 CSR	16
2.3 Varför tillämpar företag CSR?	17
2.3.1 Varför erbjuder H&M hållbart mode?	18
2.4 Konsumenters påverkan på hållbart företagande	18
2.4.1 Miljömärkning	19
3. Miljökvalitetsmål	20
3.1 Inledning	20
3.2 Sveriges nationella miljömål	20
3.3 Miljökvalitetsmålet <i>Giftfri miljö</i>	21
3.4 Regeringens mål kring hållbart företagande	21
4. Styrmedel för ett hållbart företagande	25
4.1 Inledning	25
4.2 Rättslig reglering	26
4.3 Miljöbalken 2 kapitel, allmänna hänsynsregler	27
4.3.1 De allmänna hänsynsreglerna och H&M	28
4.4 Reach	30

4.5	Hinder eller möjligheter med Reach.....	30
4.6	Ekonomiska styrmedel.....	31
4.7	Informativa styrmedel.....	32
4.8	Miljöcertifiering.....	32
5.	Analys.....	34
5.1	Inledning.....	34
5.2	Varför tar H&M ett mer långtgående ansvar än vad lagen kräver?.....	34
5.3	Är ökad rättslig reglering nödvändig?.....	35
5.3.1	Vad krävs utöver rättslig reglering för att minska kemikalier i textilier?.....	36
6.	Sammanfattning och slutsats.....	38
6.1	Egna reflektioner.....	39

Förord

Stort tack till min handledare Marie Appelstrand för all hjälp och god feedback genom uppsatsens gång.

Malmö 6 januari 2014

Summary

Environmental responsibility is something that many companies prioritize highly. Non-statutory environmental activities by businesses have become increasingly common and many companies use different forms of environmental management systems to account for their actions on the environment.

The idea behind the various forms of eco-labelling, eco-management and audit scheme is to encourage producers to take environmental responsibility, instead of forcing changes through legislation.

Although the chemicals in textiles cause enormous environmental problems, there is no law, which fully regulates chemicals in textiles. Companies' ability to influence the development of a sustainable business and increasing environmental concerns is achieved through legal regulation, but more and more companies choose to take a more far-reaching responsibility beyond what the law requires. This is done through CSR, various forms of environmental management and certification, through economic and informational instruments.

The essay describes the legislation on chemicals in textiles and where the legislation is unsuccessful. Companies' ability to influence the development of a sustainable business and increasing environmental concern is achieved through legal regulation, however more and more companies choose to take a more far reaching responsibility beyond what the law requires. Why companies choose to take a more responsibility can be attributed to market forces such as staying competitive against other companies, the opportunities for companies to strengthen their brand and consumers' increasing awareness of the environment and a demand for sustainable products.

Sammanfattning

Miljöansvar är något som idag prioriteras högt av många företag. Även icke lagstadgade miljöinsatser från företagens sida har kommit att bli allt mer vanliga och många företag tillämpar olika former av miljöledningssystem för att redovisa sina insatser för miljön. Idén bakom olika former av miljömärkning, miljöstyrning och miljörevisionsordning är att uppmuntra producenter till att ta ett miljöansvar, istället för att tvinga fram förändring genom lagstiftning.

Principen om hållbar utveckling är stadgad i RF 1 kap. 2 § och utgör även MB syfte 1 kap. 1 §.

Förutom de lagstadgade målen har Sverige 16 nationella miljö kvalitetsmål, där målet *giftfri miljö* är särskilt aktuellt för uppsatsen. Trots att kemikalier i textilier medför enorma miljöproblem saknas det lagstiftning som enbart reglerar kemikalier i textilier.

Uppsatsen redogör för lagstiftningen gällande kemikalier i textilier och var den brister. Företagens möjligheter att påverka utvecklingen mot ett hållbart företagande och ökad miljöhänsyn sker delvis genom rättslig reglering. I uppsatsen konstateras emellertid att allt fler företag väljer att ta ett mer långtgående ansvar utöver vad lagen kräver. Varför företagen väljer att ta ett mer långtgående ansvar kan härledas till marknadsmässiga drivkrafter såsom att stå sig i konkurrensen gentemot andra företag, företagens möjligheter att stärka sitt varumärke samt konsumenters allt större medvetenhet kring miljö och kemikalier påverkar företagen att agera hållbart.

Förkortningar

CSR	Corporate Social Responsibility
EMAS	Eco Management and Audit Scheme
EG	Europeiska Gemenskapen
EU	Europeiska Unionen
FN	Förenta Nationerna
GOTS	Global Organic Textile Standard
H&M	Hennes & Mauritz
ISO	International Organization for Standardization
MB	Miljöbalken (1998:808)
NGO	Non-Governmental Organization
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
PPP	Polluter Pays Principle
Prop.	Regeringens proposition
Reach	Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals, Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006

1. Inledning

Det senaste decenniet har textilkonsumtionen ökat med 40 % i Sverige och kemikalier i textilier bidrar till negativa konsekvenser för miljön.¹ Vid framtagning av textilier används stora mängder av kemikalier som ofta finns kvar i slutprodukten.² Trots att kemikalier i textilier medför enorma miljöproblem, saknas det lagstiftning som enbart reglerar kemikalier i textilier.

Sveriges förra regering arbetade med hållbar utveckling och menade att det krävs ett brett engagemang och insatser inom olika sektorer och politikområden för att vi ska nå resultat.³ Principen om hållbar utveckling är stadgad i RF 1 kap. 2 § och utgör även miljöbalkens syfte 1 kap. 1 §.

I förarbetena till miljöbalken 1997/98:45 kan man utläsa att *Utgångspunkten bör vara att ämnen som kan skada miljön så långt möjligt över huvud taget inte skall användas vid tillverkning av varor.*⁴

Förutom de lagstadgade målen, har Sverige även nationella miljömål som riksdagen antagit. Dessa bygger på generationsmål, etappmål och miljökvalitetsmål. Där miljökvalitetsmålet *giftfri miljö* är särskilt aktuellt för uppsatsen.

Kemikalieinspektionen är den myndighet som ansvarar för företagens och samhällets kemikaliekontroll. Myndigheten ger ut statistik på kemikalieområdet och rapporter där det klargör problematiken kring kemikalier samt hur vi skulle kunna åstadkomma förbättringar på området. Kemikalieinspektionen ansvarar även för att EU-direktiv om kemikalier införlivas i svensk rätt genom Kemikalieinspektionens föreskrifter.⁵

¹ Naturvårdsverket, *förslag till etappmål- textil och textilavfall*, s. 15

² *ibid*, s. 33

³ Regeringskansliet, Miljödepartementet, *Hållbar utveckling*.

⁴ Prop. 1997/98:45 s.222

⁵ www.kemi.se/lagar_och_regler

Miljöansvar är något som idag prioriteras högt av många företag. Även icke lagstadgade miljöinsatser från företagets sida har kommit att bli allt mer vanliga och många företag tillämpar olika former av miljöledningssystem för att redovisa sina insatser för miljön. Idén bakom olika former av miljömärkning, miljöstyrning och miljörevisionsordning är att uppmuntra producenter till att ta ett miljöansvar, istället för att tvinga fram förändring genom lagstiftning.⁶

Det mest kända internationella, privata miljöstyrningssystemet är ISO-serien, *International Organization for Standardization*. Även det Europeiska programmet EMAS, *Eco-Management and Audit Scheme*, används för att utmärka företag som tar ett mer långtgående miljöansvar än vad lagen kräver.⁷

CSR, Corporate Social Responsibility, handlar om företagets samhällsansvar. CSR kan indelas i tre områden: ekonomiskt, socialt och miljömässigt ansvarstagande.⁸ Det miljömässiga ansvaret, som är det centrala för denna uppsats, syftar till att verksamheter ska drivas så att naturresurser inte påverkas långsiktigt negativt.⁹

Hållbarhet, engelskans sustainability, är det begrepp som är på väg att bli det mest spridda. Precis som CSR innehåller begreppet tre dimensioner: den ekonomiska, sociala och miljömässiga. Begreppet innehåller även en tidsdimension där *långsiktig* ansvarsfull strävan eftersträvas.¹⁰

Företagens möjligheter att påverka utvecklingen mot ett hållbart företagande och ökad miljöhänsyn sker delvis genom rättslig reglering, men det intressanta är att allt fler företag väljer att ta ett mer långtgående ansvar utöver vad lagen kräver. Detta sker genom CSR, olika former av miljöledningssystem och certifiering samt genom ekonomiska och informativa styrmedel.

Uppsatsen problematiserar kring CSR, lagstiftningen samt ekonomiska och informativa styrmedel för att undersöka vad som har inverkan och kan påverka företag att agera hållbart. Även konsumenters allt större inverkan på företagen

⁶ Mahmoudi och Rubenson. *Miljörättens grunder*, Nordstedts juridik, 2004, 97

⁷ Auld/Berstein/Cashore, *The new Corporate Social Responsibility*, s. 422

⁸ Grankvist, *CSR i praktiken*, Liber, 2012, s.15

⁹ Ibid., s. 15

¹⁰ Ibid., s.16

behandlas. För att tydligare se både möjligheter och konsekvenser av CSR-arbete i praktiken undersöks klädföretaget H&M som har en särskild satsning på ett hållbart sortiment kallat *H&M Conscious*.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka drivkrafter som finns för företagen att ta ett mer långtgående ansvar än vad lagen kräver gällande kemikalier i textilier. Drivkrafterna för företagen kan vara tvingande genom rättslig styrning, men när det gäller CSR är de frivilliga åtagandena såsom miljöcertifiering och olika former av miljöledningssystem en viktig del av företagets hållbarhetsarbete.

Syftet med uppsatsen är även att se om det frivilliga åtagandena från företagets sida är tillräckliga eller om det behövs en ökad rättslig reglering för att minska användningen av kemikalier i textilier.

För att belysa detta syfte utgår jag från följande frågeställning:

Varför tar företag ett mer långtgående ansvar än vad lagen kräver gällande kemikalier i textilier?

delfråga i uppsatsen lyder:

Är ökad rättslig reglering nödvändig för att minska användningen av kemikalier i textilier?

1.2 Avgränsningar

Produktionen av textilier sker främst i lågkostnadsländer och utvecklingsländer med dåligt utvecklad kemikaliekontroll. 80 % av textilierna som finns på den Europeiska marknaden är producerade utanför EU.¹¹ Den svenska konsumtionen av textilier medför kemikalierisker för både människor och miljön i tillverkningsländerna, där många utsläpp från produktionen dumpas rakt ut i exempelvis vattendrag.¹² Att undersöka hur riskerna för dessa människor skulle kunna begränsas ligger självklart i mitt intresse, men det ryms inte inom ramen för

¹¹ Kemikalieinspektionen, rapport 6/14, *Chemicals in textiles- risk to human health and environment*, s. 19

¹² Naturvårdsverket rapport 6415, *Styrmedel för att nå miljö kvalitetsmålen - en kartläggning*, s. 26

denna uppsats. Denna uppsats är begränsad till att undersöka förhållanden på den svenska marknaden. Även här påverkar kemikalier i textilier människa och miljö då kemikalier i textilierna frisläpps under distribution och tvätt.¹³

Uppsatsen är avgränsad till att behandla de mest relevanta lagarna för att minska kemikalier i textilier i Sverige vilka utgörs av Miljöbalk (1998:808). Gällande EU-rätten avgränsas uppsatsen till att främst behandla Reach-förordningen eftersom den är mest relevant gällande kemikalier på den inre marknaden.

I uppsatsen berörs ämnena hållbart företagande och CSR. Hållbart företagande kan indelas i mänskliga rättigheter, miljö, anti-korruption och arbetsvillkor. Uppsatsen är avgränsad till att behandla miljöaspekten. CSR är i sin tur indelad i tre områden vilka är ekonomiskt ansvarstagande, miljömässigt ansvarstagande och socialt ansvarstagande.¹⁴ På samma sätt avgränsas uppsatsen till att behandla det miljömässiga ansvarstagandet.

1.3 Metod och material

Uppsatsens metodologiska tillvägagångssätt består övergripande av rättsvetenskaplig metod som är en bred juridisk metod vilken inbegriper rättskällevärdet.¹⁵ Claes Sandgren skriver i sin bok *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare* att insikter från andra vetenskaper såsom exempelvis rättsekonomi och samhällsvetenskap, som ökar kunskapen om rätten, kan ingå i rättsvetenskaplig metod.¹⁶ I uppsatsen används insikter från andra kunskapsområden såsom samhällsvetenskap när bland annat CSR och styrmedel behandlas.

För att fastställa och analysera gällande rätt, har rättskällevärdet använts genom tolkning och systematisering av rätten som tar utgångspunkt i de befintliga rättskällorna *de lege lata*.¹⁷ En diskussion förs även kring vari det rättsliga instrumentet brister.

¹³ Ibid s. 26

¹⁴ Grankvist, a.a., s.15

¹⁵ Sandgren, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, Nordstedts juridik, 2013, s. 39

¹⁶ Ibid, s. 39

¹⁷ Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, IBA, 2010, s. 167

I uppsatsen analyseras vilka effekter rätten får på utfallet i samhället gällande utbud och konsumtion av textilier med kemikalier.¹⁸ Håkan Hydén skriver i boken *Rättssociologi som rättsvetenskap*¹⁹ att rättssociologin är en metod som intresserar sig för det samhälleliga utfallet. Rättssociologin menar att det kan vara andra utomrättsliga faktorer såsom ekonomi och politik, maktförhållanden och tillfälliga opinioner som påverkar rättens tillämpning.²⁰

En annan viktig aspekt i rättssociologin, som Hydén menar utgör dess kärna, är att den bygger på vetenskapen om att samhället är normativt.²¹ Legitimiteten för en lag är större om den även följer normen i samhället. Rätten och normerna i samhället samspelar och eventuellt diskrepans mellan dessa medför svårigheter för lagen att få genomslag. Uppsatsen berör normer och beteendemönster gällande företags, konsumenters och beslutsfattaresh syn på att agera hållbart.²² Även om paradigmet idag är att hållbarhet bör premieras är det tydligt att det krävs lagar för att upprätthålla denna norm.

I uppsatsen används rättskällor såsom författningar, främst Miljöbalk (1998:808) och för att få djupare förståelse har även Prop. 1997/98-45 använts. Även EU-rätt berörs och främst Reach-förordningen har varit föremål för analys.

I kapitlet som behandlar miljöbalken har huvudsakligen miljörettslig doktrin används såsom *"Den Svenska Miljörätten"* av Michanek och Zetterberg. Även *"Miljörättens grunder"* av Mahmoudi och Rubenson och *"Miljörätt"* av Ebbesson. I uppsatsen används genomgående offentligt tryck såsom miljöbalkspropositionen (1997/98:45) samt en rad olika aktuella rapporter utgivna av myndigheterna Kemikalieinspektionen och Naturvårdsverket. För problematisering och diskussion kring miljölagstiftning och företagens miljöansvar har *"Miljö och hållbar utveckling- samhällsvetenskapliga perspektiv från en Lundahorisont"* av Wickenberg, Nilsson och Steneroth Sillén varit värdefull. Uppsatsen berör även teorier från andra discipliner och vetenskaper. För att få information om CSR och hållbart företagande har samhällsvetenskaplig litteratur såsom *"CSR i praktiken"*

¹⁸ Peczenik, *Juridikens teori och metod*, Nordstedts juridik, 1995, s. 33

¹⁹ Hydén 2002

²⁰ Hydén, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, Studentlitteratur, 2002, s.18

²¹ Ibid, s. 30

²² Ibid, s. 32-34

av Grankvist använts,²³ samt "*Värdeskapande CSR- Hur företag tar socialt ansvar*" av Borglund, De Geer och Hallvarsson.²⁴

Vid redogörelse för de aktuella miljömålen har förutom de lagstadgade miljömålen i kap 1:1 MB och de nationella miljömålen, även publikationen från Regeringskansliet "*Hållbart företagande- plattform för svenskt agerande*" använts. Publikationen är aktuell och är den förra svenska regeringens svar på Europeiska kommissionens CSR-strategi där de riktade uppmaningen till medlemsländerna om att ta fram en plan med nationella åtgärder på området.²⁵

För att kunna besvara och för att konkretisera frågeställningarna har klädföretaget H&M:s satsning på hållbart företagande, *H&M Conscious*, undersökts. Klädföretaget som är ett globalt modeföretag erbjuder kläder till, relativt sett, låga priser. Med *H&M Conscious* vill klädföretaget erbjuda hållbart mode till medvetna kunder. *H&M Conscious* har sju åtaganden vilka är: *Erbjuda mode för medvetna kunder. Välja och belöna ansvarsfulla partners. Vara etiska. Vara klimatsmart. Reducera, återanvända, återvinna. Använda naturtillgångar på ett ansvarsfullt sätt. Stärka samhällen.*²⁶ Inom ramen för denna medvetna satsning har de ett särskilt program för kemikaliehantering där de förbjuder kemikalier som är skadliga under produktion och för den slutgiltiga produkten.²⁷

1.4 Disposition

Det inledande kapitlet följs av kapitel 2 med en genomgång av företagens möjligheter att påverka utvecklingen mot större miljöhänsyn. Begreppen CSR och hållbart företagande presenteras djupare samt konsumenters inverkan på företagets agerande.

Kapitel 3 beskriver Sveriges nationella miljömål som bygger på ett generationsmål, etappmål och miljö kvalitetsmål, där miljö kvalitetsmålet giftfri miljö är särskilt aktuellt för uppsatsen.

²³ Grankvist 2009

²⁴ Borglund/De Geer/Hallvarsson 2009

²⁵ Regeringskansliet, *Hållbart företagande- en plattform för svenskt agerande*

²⁶ Om H&M Conscious. <http://about.hm.com/sv/About/sustainability/hm-conscious/conscious.html>

²⁷ H&M Chemicals management. <http://sustainability.hm.com/en/sustainability/commitments/use-natural-resources-responsibly/chemicals.html>

Kapitel 4 går igenom styrmedel som påverkar företagen att arbeta mer hållbart. Kapitlet beskriver den aktuella lagstiftningen på miljö- och kemikalieområdet som främst utgörs av miljöbalken samt Reach-förordningen som reglerar kemikalier på den inre marknaden. Kapitlet går även igenom ekonomiska, informativa styrmedel samt marknadsdrivna styrmedel.

Kapitel 5 analyserar det inhämtade materialet.

Kapitel 6 sammanfattar och presenterar slutsats samt avslutande egna reflektioner.

2. Företagens insatser för minskad miljöpåverkan

2.1 Inledning

Miljöansvar är något som idag prioriteras högt av många företag och det har blivit en viktig konkurrensfaktor och ingår som en självklarhet i företagens strategiska arbete.²⁸ Icke lagstadgade miljöinsatser från företagens sida har kommit att bli allt mer vanliga och många företag tillämpar olika former av miljöledningssystem för att redovisa sina insatser för miljön. Idén bakom olika former av miljömärkning, miljöstyrning och miljörevisionsordning är att uppmuntra producenter till att ta ett miljöansvar, istället för att tvinga fram förändring genom lagstiftning.²⁹

2.2 CSR

CSR, Corporate Social Responsibility, handlar om företagens samhällsansvar indelat i tre områden: ekonomiskt, socialt och miljömässigt ansvarstagande.³⁰ Det ekonomiska ansvaret handlar om att driva affärsmässiga och lönsamma verksamheter så att avkastning ges till aktieägare samt för att trygga företagets finansiella ställning. Det sociala ansvarstagandet handlar om att verksamheter ska drivas så att hänsyn tas till medborgares hälsa och välbefinnande. Dessa medborgare kan finnas i den egna verksamheten eller verka runt verksamheten i form av affärspartners eller konsumenter. Det miljömässiga ansvaret, som är det centrala för denna uppsats, syftar till att verksamheter ska drivas så att naturresurser inte påverkas långsiktigt negativt.³¹ För att ett företag ska uppnå en hållbar verksamhet, krävs att dessa tre områden balanseras på ett optimalt sätt.

²⁸ Wickenberg/Nilsson/Steneroth Sillén. *Miljö och hållbar utveckling- samhällsvetenskapliga perspektiv från en lundahorisont*, Studentlitteratur, 2011, s. 181

²⁹ Mahmoudi och Rubenson a.a., s. 97

³⁰ Grankvist, a.a., s. 15

³¹ *Ibid.*, s. 15

Hållbarhet, engelskans sustainability, är det begrepp som är på väg att bli det mest spridda. Precis som CSR innehåller begreppet tre dimensioner ekonomiska, sociala och miljömässiga, men den innehåller även en tidsdimension där *långsiktig* ansvarsfull strävan eftersträvas.³² Företagens miljöansvar kan visas genom att företagen i deras ordinarie verksamhet tillämpar olika miljöpolicyer och ställer upp olika miljömål. Ett annat sätt är att samarbeta med olika NGO:s för att aktivt sponsra välgörande miljöprojekt.³³ Idag är CSR emellertid oftast en integrerad del i företagets strategiska arbete och nödvändigt för att uppnå framgång. Oavsett vilka metoder företagen använder sig av, handlar CSR om att använda resurser på ett så klokt sätt som möjligt oavsett om det gäller människor, natur eller energi.³⁴

2.3 Varför tillämpar företag CSR?

För varje enskilt företag finns det självklart olika drivkrafter bakom att på olika sätt arbeta med miljöfrågor och ta ett frivilligt miljöansvar. Företag har emellertid det gemensamt att deras primära intresse är att bedriva ekonomiskt lönsamma verksamheter. CSR stärker företagets varumärke och ökar på så sätt möjligheten att leva upp till krav ställda av kunder. Detta ger i sin tur en konkurrensfördel gentemot andra företag. Att undvika mediala skandaler och kritik från NGO:s är ett annat incitament till att företagen tillämpar CSR. Idag förväntar sig även många investerare att företagen arbetar med CSR. Det har även visat sig att den allt större frivilliga regleringen såsom OECD:s riktlinjer och FN:s Global Compact ger CSR-begreppet trovärdighet och legitimitet.³⁵

Miljölagstiftning anses emellertid fortfarande vara en stor drivkraft till varför näringslivet väljer att ta ett miljöansvar.³⁶ Svenskt näringsliv, som är den ledande företrädaren för hela det svenska näringslivet, vill inte att miljödebatten ska fokusera på ytterligare regleringar, högre skatter och avgifter. De menar att initiativ kring hållbart företagande bör komma från företagen själva.³⁷

³² Ibid., s. 16

³³ Auld/Berstein/Cashore, a.a., s. 420

³⁴ Grankvist, a.a., s. 10-11

³⁵ Borglund/De Geer/Hallvarsson, *Värdeskapande CSR*, Norstedts akademiska förlag, 2009, s.104-105

³⁶ Steneroth Sillén, a.a., s. 201-202

³⁷ Svenskt Näringsliv, Miljö, energi och klimat, www.svensktnaringsliv.se/fragor/miljo_energi_klimat/

Förklaringen till företagens ökade miljöintresse och insatser på området härleds främst till ekonomiska nödvändigheter och inte till miljölagstiftning.³⁸

En intressant fråga i sammanhanget är om företagens egna satsningar på hållbart företagande leder till bättre resultat än lagstiftning och andra styrmedel. Många som arbetar med CSR vittnar om att deras ansträngningar leder till samma eller bättre resultat än vad olika former av statliga regleringar lyckas uppnå.³⁹

2.3.1 Varför erbjuder H&M hållbart mode?

I en intervju med H&M:s VD Karl-Johan Persson, förutspår han att konsumenters val framöver kommer skifta och att de inte enbart kommer att efterfråga snyggt och billigt mode, utan att de i större utsträckning kommer efterfråga hållbara produkter. Redan idag visar H&M:s kunder stort intresse för hållbarhet och dess utveckling. Vidare menar Persson att politiska processer förvisso är tröga, men nödvändiga för att företagen ska verka på samma villkor.⁴⁰

H&M *Conscious* är en satsning på hållbart mode med mindre kemikalieåtgång i produktionen. Men det är likväl en satsning för att H&M ska stärka sitt varumärke och för att stå sig i konkurrensen gentemot andra företag som också satsar på hållbara kollektioner. Men framför allt, precis som Persson beskriver, för att kunderna börjar bli allt mer medvetna och i större utsträckning efterfrågar dessa produkter.

2.4 Konsumenters påverkan på hållbart företagande

Konsumenters köpkraft har en styrande inverkan på företagen och bör därför inte underskattas. Konsumenter blir allt mer medvetna och använder sin konsumentmakt till att ställa olika former av miljökrav på företagen och framför allt vill konsumenter utesluta de farligaste kemikalierna.⁴¹ Även om konsumenter blir allt mer medvetna är det få som har tid att engagera sig, eller har så djupa kunskaper om kemikalier, att de utifrån sina kunskaper kan göra ett rationellt val. Kemikalieinspektionen menar att ansvaret för medvetna konsumtionsval kräver en

³⁸ Steneroth Sillén, a.a., s. 202

³⁹ Auld/Berstein/Cashore, a.a., s. 416

⁴⁰ H&M Conscious actions, Sustainability report 2013, s. 3

⁴¹ Zetterberg, *Gifrfri miljö och rättsutvecklingen på kemikalieområdet*, Uppsala Faculty of law, working paper 2014:1, s.87-88

utbredd kunskap om kemikalier och kan inte överlåtas till konsumenten själv.⁴² Det är fortfarande ett faktum att priset är en viktig faktor när konsumenter väljer och där måste det i större utsträckning spegla de samhällskostnader som icke hållbara produkter ger upphov till.⁴³

2.4.1 Miljömärkning

Något som underlättar för konsumenter att göra medvetna val är så kallade miljömärkningssystem. En prioritering i arbetet mot en *giftfri miljö* är förbättrad information om gifter som finns i varor.⁴⁴ Olika former av miljömärkning tillämpas redan i Sverige och det skulle vara önskvärt med en utveckling på detta område där det snabbt och enkelt framgår vilken inverkan produkten har på miljön och hälsan.⁴⁵ Även i Europeiska kommissionens rapport om hållbar konsumtion och produktion, fastslås vikten av att konsumenter måste bli välinformerade och känna att deras agerande kan göra skillnad.⁴⁶

Det finns runt 100 olika internationella miljömärkningssystem för textilier, men enbart 10 av dessa sägs ha direkt inverkan på konsumenters efterfrågan. De vanligaste miljömärkningarna gällande textilier är; GOTS-standard, EU-Eco-labels och Bra Miljöval.⁴⁷

Ett innovativt exempel gällande miljömärkning har Forbrukerrådet i Norge arbetat fram. Verktøyet är en app, *Hormonsjekk-appen*, som gör det möjligt för konsumenten att scanna streckkoden på varan för att få fram om produkten innehåller hormonstörande ämnen.⁴⁸

⁴² Kemikalieinspektionen Rapport Nr 3/11, *Kemikalier i varor- Strategier och styrmedel för att minska riskerna med farliga ämnen i vardagen*, s.53

⁴³ Naturvårdsverket, *Hållbar produktion och konsumtion, i och utanför Sverige*, s.1

⁴⁴ Kemikalieinspektionen, *Bättre EU-regler för en giftfri miljö- rapport från ett regeringsuppdrag*, s. 15

⁴⁵ Zetterberg, a.a., s.88

⁴⁶ European Commission, *Sustainable consumption and production- a challenge for us all* s.88

⁴⁷ Kemikalieinspektionen, rapport 6/14, *Chemicals in textiles- risk to human health and environment*, s.23-24

⁴⁸ Zetterberg, a.a., s. 88

3. Miljökvalitetsmål

3.1 Inledning

Det finns en rad olika ambitiösa miljömål, såväl nationella som internationella. I sammanhangen är det viktigt att veta att miljömålen främst är en strävan och fungerar som vägledning vid politiskt beslutsfattandet och är således inte rättsligt bindande.⁴⁹ Problemen med icke rättsligt bindande miljömål är att de förblir förhoppningar och upprättandet av miljömål som inte infrias, kan i förlängningen undergräva miljöpolitikens trovärdighet.⁵⁰

Olika former av miljömål ställs även upp utanför den politiska sfären. Många företag har idag ambitiösa miljömål och långtgående sätt att mäta hur framgångsrika de är på miljöområdet genom certifiering och miljöledningssystem. Miljöbalkens miljömål, som är rättsligt bindande, redogörs för i kapitel 4 om styrmedel.

3.2 Sveriges nationella miljömål

Sveriges nationella miljömål vilar på beslut som riksdagen fastlade genom prop. 1997/98:45 och bygger på ett generationsmål, miljökvalitetsmål och ett etappmål. Efter beslutet har en rad olika revideringar av målen gjorts och nya beslut har tagits.⁵¹

Generationsmålet är det övergripande målet och innebär att vi ska kunna lämna över ett samhälle till nästa generation där de stora miljöproblemen är lösta. Generationsmålet förutsätter således att det bedrivs en ambitiös miljöpolitik i Sverige såväl som i EU och i internationella sammanhang. De höga nationella miljöambitionerna som generationsmålet ställer, ska emellertid inte innebära att vi därmed orsakar miljö- och hälsoproblem utanför Sverige.⁵²

⁴⁹ Dalhammar, *Miljömålen och miljöbalken -Möjligheter till rättsligt genomdrivande av miljökvalitetsmål*, s.2

⁵⁰ Ibid., s. 5

⁵¹ Sveriges Miljömål www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Miljomalssystemets-historia/

⁵² Sveriges Miljömål. www.regeringen.se/sb/d/2055/a/12537

Sverige har 16 miljö kvalitetsmål vilka anger det tillstånd som miljöarbetet ska leda till. Etappmålen ska i sin tur tydliggöra de samhällsförändringar som måste åstadkommas för att både miljö kvalitetsmålen och generationsmålet ska uppfyllas.⁵³

På uppdrag av regeringen presenterade Naturvårdsverket 2013 *Förslag till etappmål för textil och avfall*. De huvudsakliga förslagen i dessa etappmål är att kretsloppen för textilier år 2020 ska vara, så långt det är möjligt, fria från farliga ämnen. År 2018 ska det finnas tillgängliga insamlingssystem för textilier samt att vi 2020 återanvänder 40 % av textilierna som finns på marknaden.⁵⁴

3.3 Miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö*

Mål för kemikaliepolitiken finns framför allt samlat under miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö* och där fastställs att ämnen i miljön som skapats eller utvunnits i samhället, inte ska hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.⁵⁵

Till målet *Giftfri miljö* har riksdagen beslutat om 9 olika delmål, som har ersatts med etappmål. Målet innebär att det till år 2020 ska finnas sätt att skydda miljö och människors hälsa från farliga kemikalier.⁵⁶

Riksdagens definition av miljö kvalitetsmålet lyder:

"Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrunds nivåerna."

3.4 Regeringens mål kring hållbart företagande

Hållbart företagande är enligt den förra regeringskansliets publikation *Hållbart företagande - plattform för svenskt agerande*, en profilfråga för Sverige. Publikationen är den svenska regeringens svar på Europeiska kommissionens

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Naturvårdsverket, *Förslag till etappmål- Textil och textilavfall*, s.4

⁵⁵ Naturvårdsverket rapport 6415, *Styrmedel för att nå miljö kvalitetsmålen - en kartläggning*, s. 19

⁵⁶ Kemikalieinspektionen, *Giftfri Miljö*, www.kemi.se/Start/Giftfri-miljo/

CSR-strategi från 2011. I den strategin uppmuntrar Europeiska kommissionen medlemsstaterna att utveckla sina respektive nationella åtgärder för att främja ett hållbart företagande.⁵⁷

Regeringen anser att svenska företag, både de som är verksamma i Sverige eller utomlands, bör agera enligt de principer som återfinns i OECD:s riktlinjer för multinationella företag samt i enlighet med FN:s Global Compact.⁵⁸ Även EU avser att anpassa sin politik efter dessa principer.⁵⁹

OECD:s riktlinjer för multinationella företag är gemensamma rekommendationer från cirka 40 regeringar till företag. Riktlinjerna innebär allmänt att mänskliga rättigheter ska respekteras samt att företagen ska bidra till en hållbar utveckling samt de anställdas fortbildning. På miljöområdet innebär riktlinjerna att företag ska bidra till en hållbar utveckling och skydda miljön genom exempelvis miljöledningssystem och tillämpning av försiktighetsprincipen. Vidare ska produkter utvecklas och tillhandahållas utan onödig miljöpåverkan.⁶⁰

FN:s Global Compact är ett nätverk för företag och organisationer som syftar till att uppmärksamma företag på deras 10 principer inom områdena miljö, mänskliga rättigheter, arbetsrätt och anti-korruption. Gällande miljö syftar principerna till att sprida miljövänlig teknik, främja ett miljömässigt ansvarstagande samt stödja försiktighetsprincipen.⁶¹

Enligt publikationen *Hållbart företagande - plattform för svenskt agerande*, ser den förra svenska regeringen på sin egen och på myndigheters roll främst som *stödjande* samt att de ska *främja* hållbart företagande. Vidare ska de agera katalysator och fungera som en kommunikationsplattform mellan företagen och regeringar, såväl i Sverige som i utlandet. Men utvecklingen mot ett mer hållbart företagande, menar de, bör ledas av företagen själva.⁶²

Sveriges regering uppmärksammade behovet av rättslig reglering och drev aktivt på kring frågan om harmoniserad EU-lagstiftning gällande farliga kemikalier i

⁵⁷ Regeringskansliet, *Hållbart företagande- en plattform för svenskt agerande*

⁵⁸ Regeringskansliet, *Hållbart företagande- en plattform för svenskt agerande*, s. 7-10

⁵⁹ Ibid., s. 14

⁶⁰ Ibid., s. 11

⁶¹ Ibid., s. 12

⁶² Ibid., s. 7

textilier. Inför mötet med EU:s miljöministrar skickade dåvarande Miljöminister Lena Ek (C) och konsumentminister Birgitta Olsson (FP) ett brev till EU-kommissionen gällande enad position inför klimatmötet i Doha, där de framförde krav på en gemensam EU-lagstiftning angående farliga kemikalier i textilier.⁶³

⁶³ Regeringskansliet, <http://www.regeringen.se/sb/d/6745/a/202523>

4. Styrmedel för ett hållbart företagande

4.1 Inledning

Detta kapitel redogör för styrmedel på miljö- och kemikalieområdet, som berör den svenska marknaden. Ett styrmedel ger incitament till att antingen öka eller minska efterfrågan på en vara. Skälet till att använda styrmedel är att det utan dessa sker så kallade *marknadsmislyckanden*, det vill säga att den fria marknaden inte leder till optimal resursanvändning i samhället. Styrmedel kan då användas för att korrigera marknadsmislyckanden och för att lättare uppnå uppställda miljömål.⁶⁴

Det som kännetecknar de rättsliga styrmedlen är att samhället har sanktionsmöjligheter då de inte efterlevs. Den svenska lagstiftningen som främst berör miljöområdet återfinns huvudsakligen i miljöbalken, som syftar till att främja en hållbar utveckling.⁶⁵ Den Europeiska kemikalielagstiftningen utgörs främst av förordningen Reach som också behandlas i detta kapitel.

De styrmedel som främst används kan delas in i rättsliga/administrativa, ekonomiska och informativa.⁶⁶

Generellt brukar det behövas ett styrmedel för varje marknadsmislyckande men en kombination av flera brukar oftast leda till bättre resultat. De rättsliga, där lagen är det främsta, brukar utgöra grunden och skapar de formella förutsättningarna, för att sedan kompletteras av övriga styrmedel.⁶⁷

⁶⁴ Naturvårdsverket rapport 6415, *Styrmedel för att nå miljö kvalitetsmålen - en kartläggning*, s.10

⁶⁵ Naturvårdsverket, *Ekonomiska styrmedel för miljöns skull*, s. 3

⁶⁶ *Ibid.*, s.3

⁶⁷ *Ibid.*, s.12

4.2 Rättslig reglering

Miljöbalken trädde i kraft 1 januari 1999 efter drygt tio års utredningar och förberedelser. Influenser både från internationella miljödiskussioner och rättsakter har satt sin prägel på lagen.⁶⁸ Att miljöskyddet har kommit att få en allt mer framträdande roll i det svenska rättsystemet märks tydligt i miljöbalken. Emellertid har miljölagstiftning inte som sitt främsta mål att förhindra eller på annat sätt begränsa andra samhällsintressen, utan syftar snarare till att finna en balans mellan miljöskyddsintresset, allmänintresset och egenintresset.⁶⁹ Miljöbalken är uppdelad i 32 kapitel och omfattar olika rättsliga områden såsom exempelvis straffrätt, processrätt, civilrätt och förvaltningsrätt.⁷⁰

Miljöbalkens utgångspunkt är att den gäller alla som kan påverka miljön såväl privatpersoner som företag.⁷¹

Miljöbalken inleds med bestämmelser kring övergripande mål vilka syftar till att främja en hållbar utveckling.⁷² Målen innebär att den som bedriver näringsverksamhet eller vidtar någon åtgärd alltid måste se till att människors hälsa och miljön skyddas mot eventuella skador. För att dessa mål ska uppnås krävs att lagen tillämpas enligt lagstiftarens ambitioner.⁷³

Miljöbalkens mål går att utläsa i dess portalparagraf 1 kap 1 §:

Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Miljöbalken skall tillämpas så att

1. människors hälsa och miljö skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,

⁶⁸ Steneroth Sillén. a.a., s.185

⁶⁹ Ebbesson, *Miljörätt*, Iustus förlag, 2009, s. 17

⁷⁰ Ibid., s. 45

⁷¹ Ibid., s. 64

⁷² Mahmoudi och Rubenson. a.a., s.62

⁷³ Steneroth Sillén a.a., s. 190

2. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
3. den biologiska mångfalden bevaras,
4. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell, och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.
5. återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.

4.3 Miljöbalken 2 kapitel, allmänna hänsynsregler

I miljöbalkens andra kapitel återfinns allmänna hänsynsregler som anger hur företag såväl privatpersoner ska agera för att miljöbalkens mål ska uppfyllas.⁷⁴ Hänsynsreglerna ska tillämpas på alla verksamheter och åtgärder förutom de som anses ha försumbar betydelse för miljöbalkens mål.⁷⁵ Även om hänsynsreglerna gäller såväl företag som privatpersoner måste en avvägning alltid göras i det enskilda fallet. De åtgärder som exempelvis en person vidtar i det dagliga livet innebär betydligt mindre miljörisker än en industriell verksamhet. Detta ska återspeglas vid tolkningar av lagen.⁷⁶ Tanken med de allmänna hänsynsreglerna har varit att tydliggöra det miljöansvar som tillkommer producenter, samt att de ska vara medvetna om de miljöeffekter som orsakas av deras produkter.⁷⁷

Hänsynsreglerna inleds i MB 2:1 med en *bevisbörderegeln* som innebär att den som bedriver verksamhet måste bevisa att verksamheten kan bedrivas på ett miljömässigt sätt i enlighet med hänsynsreglerna. Bevisbörderegeln gäller inte enbart under påbörjat arbete utan under hela tiden som verksamheten är aktiv.⁷⁸

Den andra hänsynsregeln *kunskapskravet*, avser krav på kunskap hos den som bedriver verksamhet som ska motsvara det som behövs för att skydda

⁷⁴ Ibid., s. 72

⁷⁵ Ebbesson a.a., s. 67

⁷⁶ Prop. 1997/98:45 s. 205

⁷⁷ Prop. 1997/98:45 s. 221

⁷⁸ Michanek och Zetterberg, *Den Svenska miljörettens grunder 2:a upplagan*, Iustus förlag, 2008, s. 123

omgivningen och förhindra skada på hälsa och miljö 2§.⁷⁹ Vilka krav på kunskap som emellertid krävs beror på verksamhetens omfattning och inriktning.⁸⁰

Den som bedriver verksamhet eller på andra sätt vidtar åtgärder som kan påverka hälsa och miljö ska iaktta *försiktighetsprincipen* 3§. Vad som enligt denna hänsynsregel är tillräcklig skyddsåtgärd beror även här på verksamhetens omfattning och inriktning. Men för den som bedriver verksamheten yrkesmässigt är kravet specificerat till den *bästa möjliga teknik* för att begränsa hälso-och miljöpåverkan. Här inryms underhåll och drift såväl kunskaper om kemikaliekraV.⁸¹

I 4§ återfinns *produktvalsprincipen* som innebär att den som bedriver verksamhet ska undvika kemiska produkter om kan befaras medföra risker för människors hälsa eller för miljön. Kemiska produkter ska i möjligaste mån ersättas med mindre farliga eller helt ofarliga. Enligt paragrafen gäller även motsvarande krav i fråga om varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt, såsom exempelvis textilier.⁸²

Den som bedriver verksamhet ska vidta åtgärd för att *hushålla med råvaror och energi samt utnyttja möjligheterna till återanvändning och återvinning* 5§. Syftet är att effektivisera energi- och resursutnyttjande samt att premiera förnybara energikällor.⁸³

4.3.1 De allmänna hänsynsreglerna och H&M

H&M tillhandahåller kläder som är tillverkade av behandlade textilier som mer eller mindre innehåller halter av kemikalier. Företaget har, som tidigare nämnts, en särskild satsning på hållbart sortiment där mindre halter av kemikalier är använda vid framtagningen av textilierna. Enligt MB 2:4 *produktvalsprincipen* ska kemikalier substitueras till mindre farliga eller i bästa fall tas bort, i den mån det är möjligt.⁸⁴ Enligt MB 2:3 och försiktighetsprincipen ska bästa möjliga teknik användas vid yrkesmässig verksamhet.

⁷⁹ Ebbesson a.a., s. 67

⁸⁰ Mahmoudi och Rubenson a.a., s. 73

⁸¹ Ibid., s. 74

⁸² Michanek och Zetterberg a.a., s. 130-131

⁸³ Ebbesson a.a., s. 71

⁸⁴ Mahmoudi och Rubenson a.a., s. 75

I miljöbalkspropositionen (1997/98:45) kan man utläsa att produktvalsprincipens syfte är att miljöbalkens mål ska uppfyllas genom att varor som behandlats med kemiska ämnen, som kan befaras medföra risker för hälsa och miljö, ska ersättas med en mindre farlig produkt.⁸⁵ För att regeln ska kunna tillämpas måste det finnas en alternativ produkt som vid jämförelse anses innebära en mindre miljö- och hälsorisk. Det nya ämnet ska kunna ersätta det ursprungliga, samtidigt som ändamålet ändå uppfylls. Det krävs inte att resultatet blir exakt densamma, men vad som krävs är att resultatet blir likvärdigt. Men vad som ska anses vara ett likvärdigt resultat kan bli svårt att fastställa då det varken framgår av paragrafen eller i miljöbalkspropositionen (1997/98:45).⁸⁶

Kunskapen och förmågan att få fram textilier som inte innehåller samma mängd kemikalier, eller där de helt tagits bort finns uppenbarligen i klädföretagets verksamhet eftersom sådan teknik tillämpas vid framtagning av H&M *Conscious*.

Förutsättningen för att produktvalsprincipen ska kunna tillämpas vid det nya produktvalet är att *beaktansvärd fördel* erhålls genom att bytet görs. Vid en sådan bedömning ska *försiktighetsprincipen*, som innebär att bästa möjliga teknik för att begränsa hälso- och miljöpåverkan tillämpas. Producenterna ska självmant bedöma om de kan nå samma resultat med en annan produkt som är mindre farlig eller helt ofarlig.⁸⁷

Så här långt torde produktvalsprincipen medföra krav på klädföretaget att substituera sitt sortiment och enbart tillhandahålla kläder som är tillverkade av textilier utan kemikalier. Men vid tillämpning av produktvalsprincipen och övriga hänsynsregler ska en rimlighetsbedömning tas i beaktande.

De krav som kan ställas enligt hänsynsreglerna (2-6 §§) begränsas till viss del av 7§ av *skälighetsregeln* som innebär att en regel enbart gäller i den utsträckning det inte kan anses vara orimligt att följa dem.⁸⁸ En avvägning ska alltid göras av det som kan begäras med hänsyn till vad som anses ska tålas i ett modernt samhälle. Vid bedömning ska även omständigheterna ställas i relation till kostnaderna för att

⁸⁵ Prop. 1997/98:45 s. 225

⁸⁶ Zetterberg, a.a., s. 78

⁸⁷ Mahmoudi och Rubenson a.a., s. 76

⁸⁸ Ebbesson a.a., s. 73

genomföra åtgärden. Marginalnyttan måste överväga de ytterligare kostnader som en skyddsåtgärd medför.⁸⁹

4.4 Reach

Den europeiska lagstiftningen kring tillverkning och import av kemikalier finns i EU- förordningen Reach. Förordningens övergripande mål är att säkerställa en hög skydds nivå för människors hälsa och miljö ställt mot risker med kemiska ämnen (artikel 1.1) Vidare är syftet med förordningen att säkerställa fri rörlighet för kemiska ämnen med förbättrad konkurrenskraft och innovation.⁹⁰

Enligt förordningen bär tillverkare och importör ansvaret för att de produkter de tillverkar eller bjuder ut på marknaden inte har skadliga miljö- och hälsoeffekter (artikel 1 och 3).⁹¹ Reach bygger vidare på principen *ingen data, ingen marknad* vilket innebär att ämnen som ska säljas på den inre marknaden måste registreras hos den europeiska kemikaliemyndigheten ECHA (artikel 5).⁹² Kritik har emellertid framförts gällande registreringen av kemikalier då det baseras på kemikaliernas volym och inte på hur farligt ett ämne är för människa och miljö.⁹³

Enligt Reach benämns textilier som *varor*, engelskans *article*, då föremålet under produktionen fått särskild design vilket i större utsträckning än dess kemiska sammansättning bestämmer varans funktion (artikel 3). I (artikel 33) återfinns en skyldighet gentemot konsumenter att informera om särskilt skadliga kemikalier.⁹⁴

4.5 Hinder eller möjligheter med Reach

En intressant aspekt gällande Reach är huruvida förordningen bidrar till, eller hindrar medlemsländer att ha strängare nationella kompletterande reglering.

Enligt Reach artikel 128 (1) får en vara som uppfyller kraven enligt förordningen, inte förbjudas eller hindras gällande tillverkning, import eller utsläpp på en

⁸⁹ Steneroth Sillén a.a., s. 194

⁹⁰ Kemikalieinspektionen, *Vägledning för leverantörer av varor*, s.7

⁹¹ Langlet och Mahmoudi. *EU:s Miljörätt* 3:a upplagan, Nordstedts Juridik, 2011, s.317.

⁹² Ibid., s. 317

⁹³ Zetterberg, a.a., s.42

⁹⁴ Kemikalieinspektionen, rapport 6/14, *Chemicals in textiles- risk to human health and environment*, s. 21

marknad. I den mån ett ämne inte regleras genom sekundärlagstiftning är det däremot tillåtet att reglera, förutsatt att den inte strider mot förordningen i övrigt.⁹⁵

Reach kan verka hämmande på Sveriges miljöambitioner då många ämnen, som är farliga för människa och miljö, bara *delvis* är förbjudna enligt Reach. Förordningen utgör en miniminivå för hållbar kemikaliehantering och det gynnar hållbarhetsarbetet att det finns en förordning som reglerar kemikalier på den inre marknaden.⁹⁶

I Kemikalieinspektionens senaste rapport framförs kritik mot att lagstiftningen på EU nivå förvisso reglerar kemikalier genom Reach, men att det saknas en övergripande lagstiftning som enbart kontrollerar kemikalier i textilier. En sådan specifik lagstiftning skulle underlätta för kontrollen och i förlängningen minska åtgången av farliga kemikalier som påverkar människa och miljö.⁹⁷ Vidare skulle informationsöverföring mellan leverantörskedjorna förbättras då 80 % av textilierna som används i EU är producerade utanför EU.⁹⁸

4.6 Ekonomiska styrmedel

Ekonomiska styrmedel syftar till att justera priser på varor så att de återspeglar kostnader som uppstår i produktionen och konsumtionen av dem. Med kostnader avses inte enbart monetära kostnader utan även externa effekter såsom miljöpåverkan. Ekonomiska styrmedel kan fungera som morot som exempelvis en skattelättnad eller subvention. Styrmedlet kan även fungera som en piska i form av skatter och avgifter. Skatter och avgifter kan användas efter principen att förorenare betalar enligt principen *PPP, Polluter Pays Principle*. Medan bidrag och subvention kan underlätta för exempelvis varor som inte står sig på marknadsmässiga villkor men som är samhällsekonomiskt lönsamma.⁹⁹ Skatter är det fundamentala bland ekonomiska styrmedel och används som incitament både för att begränsa produktion och konsumtion av miljöskadliga varor genom att

⁹⁵ Zetterberg, a.a., s. 42-43

⁹⁶ Ibid., s. 45

⁹⁷ Kemikalieinspektionen, rapport 6/14, *Chemicals in textiles- risk to human health and environment*, s. 19

⁹⁸ Ibid, s.23

⁹⁹ Naturvårdsverket rapport 6415, *Styrmedel för att nå miljö kvalitetsmålen - en kartläggning*, s.13

produkten görs dyrare.¹⁰⁰ De ekonomiska signalerna uppfattas lätt av konsumenten oavsett kunskaper kring kemikalierisker.

4.7 Informativa styrmedel

Genom information som styrmedel med exempelvis riktade kampanjer kan medvetenheten i samhället öka.¹⁰¹ Styrmedlet används ofta när marknadsmisslyckandet beror på brist på information men de informativa styrmedlen används främst för att skapa acceptans för införande av andra styrmedel. Det kan exempelvis handla om att skapa acceptans för ett nytt lagförslag eller skatt, men även för att berätta om goda resultat för att på så sätt skapa medvetenhet och engagemang.¹⁰² Informativa styrmedel sägs emellertid enbart ha begränsad effekt och kan enbart påverka konsumenter under vissa förhållanden. Den används därför med fördel som ett komplement till övriga styrmedel.¹⁰³

4.8 Miljöcertifiering

Dalhammar skriver att den rådande diskursen på miljöpolitikens område är att miljömålen ska uppnås genom marknadsbaserade lösningar. Tilltron till att företagen självmant kommer att ta ett allt större miljöansvar ökar. På många sätt är frivilliga initiativ, såsom företagens tillämplig av CSR samt olika former av miljöstyrning och certifiering som företagen frivilligt åtar sig, den rådande trenden.¹⁰⁴

Det har från näringslivets sida vuxit fram olika initiativ för att dessa ska kunna mäta och redovisa sina miljöinsatser såsom ISO- serien och EMAS. ISO-serien togs fram av det internationella näringslivet inför FN-konferensen i Rio 1992 för

¹⁰⁰ Kemikalieinspektionen Rapport Nr 1/13, *När kan ekonomiska styrmedel komplettera regleringar inom kemikalieområdet?* s.52

¹⁰¹ Kemikalieinspektionen Rapport Nr 3/11, *Kemikalier i varor- Strategier och styrmedel för att minska riskerna med farliga ämnen i vardagen*, s.43

¹⁰² Naturvårdsverket rapport 6415, *Styrmedel för att nå miljö kvalitetsmålen - en kartläggning*, s.14

¹⁰³ Dalhammar, a.a., s.7-8

¹⁰⁴ Dalhammar, a.a., s.6-7

att hitta ett internationellt sätt för företagen att redovisa deras insatser på miljöområdet samt för att höja deras anseende på detta område.¹⁰⁵

Det mest kända internationella privata miljöstyrningssystemet är ISO-serien, *International Organization for Standardization*. ISO-9000-serien reglerar produkters kvalitet medan ISO-14000-serien definierar miljöskyddsstandarden hos tillverkaren. Det ökade intresset för CSR har lett till att ISO utvecklat en standard för CSR; ISO-26000.¹⁰⁶

Även det Europeiska programmet EMAS, *Eco-Management and Audit Scheme*, används för att utmärka företag som tar ett mer långtgående miljöansvar än vad lagen kräver. Syftet med EMAS är att genom sitt detaljerade program stimulera företag att på ett enhetligt sätt vidareutveckla och utvärdera sitt miljöarbete.¹⁰⁷

För företagen finns det starka marknadsmässiga drivkrafter till certifiering, de externa motiven, det vill säga förbättrat anseende bland kunder, investerare och aktieägare, är en stark drivkraft och kan på sikt leda till ökade marknadsandelar för företagen. Eftersom miljöledningssystem är frivilligt för företag att använda, visar det att drivkrafterna bakom företagens miljöarbete inte enbart består av rättsliga krav, marknadens krav är likaledes en viktig faktor. Utvecklingen med miljöledningssystem har dessutom gått så långt att det idag inte ger någon direkt konkurrensfördel, utan det är något som företag förväntas ha.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Steneroth Sillén a.a., s. 198

¹⁰⁶ Auld/Berstein/Cashore, a.a., s. 422

¹⁰⁷ Steneroth Sillén a.a., s. 199

¹⁰⁸ Steneroth Sillén a.a., s. 200-201

5. Analys

5.1 Inledning

Detta kapitel avser att besvara uppsatsens frågeställningar som lyder:

Varför tar företag ett mer långtgående ansvar än vad lagen kräver gällande kemikalier i textilier?

delfråga i uppsatsen lyder:

Är ökad rättslig reglering nödvändig för att minska användningen av kemikalier i textilier?

5.2 Varför tar H&M ett mer långtgående ansvar än vad lagen kräver?

Klädföretaget H&M kan nå samma resultat, det vill säga tillverkning och utbud av kläder, även med mindre eller helt utan halter av kemikalier, eftersom de tillämpar hållbara metoder med mindre kemikalieåtgång vid framtagning av sortimentet H&M *Conscious*. Emellertid är processen att producera kläder med mer omsorg och utan halter av kemikalier, ofta förenad med högre kostnader.

Produktvalsprincipen MB 2:4 stadgar att kemikalier ska substitueras till mindre farliga eller i bästa fall tas bort, i den mån det är möjligt. Produktvalsprincipen borde medföra krav på att klädföretaget substituerar sitt sortiment och enbart tillhandahålla kläder som är tillverkade av textilier med mindre eller utan kemikalier i enlighet med *Conscious*-serien. Men vid tillämpning av produktvalsprincipen och övriga hänsynsregler ska en rimlighetsbedömning tas i beaktande. De krav som kan ställas enligt hänsynsreglerna 2-6 §§ begränsas till

viss del av MB 2:7 av *skälighetsregeln* som innebär att en regel enbart gäller i den utsträckning det inte kan anses vara orimligt att följa dem.¹⁰⁹

Klädföretaget H&M kan alltid argumentera för att en total omställning till enbart kläder utan kemikalier i praktiken är omöjlig om de ska kunna tillhandahålla konstant utbud. Vidare kan de argumentera för att det skulle medföra orimliga kostnader för företaget och i slutändan konsumenten. Det är således inte den rättsliga regleringen som gör att H&M väljer att satsa på en hållbar kollektion.

Drivkrafterna till varför H&M tillhandahåller ett hållbart sortiment kan snarare härledas till deras möjligheter att stärka varumärket – the green image, genom CSR. Här spelar rätten en underordnad roll. Drivkrafterna är främst ekonomiska samt att de ska stå sig i konkurrensen gentemot andra företag. Även konsumenternas efterfrågan utgör en allt större faktor för företagets val av att tillhandahålla det hållbara sortimentet.¹¹⁰

5.3 Är ökad rättslig reglering nödvändig?

Någon särskild lag som enbart reglerar kemikalier i textilier finns varken i Sverige eller på EU-nivå. Den lagstiftning som tillämpas är främst miljöbalken samt EU-förordningen Reach.

I andra kapitlet MB återfinns de allmänna hänsynsreglerna med bland annat substitutionskravet gällande farliga ämnen MB 2:4. Regeln innefattar kemiska produkter eller varor som behandlats med en kemisk produkt och som kan befaras medföra risk för människa eller miljö. Dessa ämnen ska enligt paragrafen undvikas och ersättas med produkter som kan antas vara mindre farliga.

Hänsynsreglerna begränsas emellertid i MB 2:7 av *skälighetsregeln* som innebär att en regel enbart gäller i den utsträckning det inte kan anses vara orimligt att följa dem.¹¹¹ Skälighetsregeln med dess orimlighetsrekvisit gör miljöbalken något godtycklig och lämnar stort utrymme för företagen.

¹⁰⁹ Ebbesson a.a., s. 73

¹¹⁰ Intervju med Persson, *H&M Conscious actions- Sustainability report 2013*

¹¹¹ Ebbesson, a.a., s. 73

Som det tidigare redogjorts för i kapitel 4.5 kan Reach verka hämmande på Sveriges miljöambitioner då många ämnen, som är farliga för människa och miljö, bara *delvis* är förbjudna enligt förordningen. Förordningen utgör en miniminivå för hållbar kemikaliehantering och det gynnar hållbarhetsarbetet att det finns en förordning som reglerar kemikalier på den inre marknaden.¹¹² Zetterberg anser att den europeiska kemikalielagstiftningen inte når upp till målet om att säkerställa hög skyddsnivå för miljö- och hälsa. Hon menar att en omarbetning av Reach och annan sekundärlagstiftning är nödvändig, samt att kemikalier bör förbjudas där substitutionsämnen finns tillgängliga.¹¹³

Rätten är det enda styrmedlet som har sanktionsmöjligheter vilket torde göra den mest effektiv. Dalhammar menar att rätten, främst med miljöbalken i fokus, framgent kommer att bli det viktigaste styrmedlet för att nå målen om hållbar utveckling. Han menar vidare att forskningen på området bör analysera just hur *rätten* som styrmedel bättre kan användas som redskap i miljöarbetet.¹¹⁴ Men på grund av rättens brister som framhållits, krävs det idag en komplettering med andra styrmedel för att kemikalieanvändningen i textilier ska minska.¹¹⁵

5.3.1 Vad krävs utöver rättslig reglering för att minska kemikalier i textilier?

Zetterberg menar att lagstiftning är ett långsamt styrmedel som inte *ensamt* kan påverka företagen i substitutionsarbetet av giftiga kemikalier. För att minska kemikalier i textilier krävs det även andra styrmedel samt att dessa på olika sätt samverkar.¹¹⁶

Konsumenters efterfrågan har en styrande inverkan på företagen. För att konsumenterna ska bli medvetna krävs i sin tur att de är upplysta och där är styrmedlet *information* avgörande. Genom olika informativa sätt måste konsumenter få större medvetenhet kring varors kemikalieinnehåll och vilken

¹¹² Ibid., s. 45

¹¹³ Ibid., s. 48

¹¹⁴ Dalhammar, a.a., s.6-7

¹¹⁵ Zetterberg, a.a., s. 87

¹¹⁶ Ibid., s. 82

påverkan produkterna har på miljön. Här kan olika former av miljömärkning av varor tillgängliggöra information.¹¹⁷

Den rådande diskursen på miljöpolitikens område är att miljömålen ska uppnås genom marknadsbaserade lösningar. Det ska även ske via ekonomiska styrmedel såsom skatter och avgifter. Parallellt med detta ökar tilltron till att företagen självmant kommer att ta ett allt större miljöansvar. På många sätt är marknadsbaserade styrmedel såsom certifiering samt företagens tillämpning av CSR, den rådande trenden.¹¹⁸

¹¹⁷ Ibid s. 89

¹¹⁸ Dalhammar, a.a., s.6-7

6. Sammanfattning och slutsats

Svårigheter uppstår då det idag inte existerar en harmoniserad EU-lagstiftning som enbart reglerar kemikalier i textilier. Nuvarande reglering är inte tillräcklig för att minska kemikalier i textilier, men man kan säga att den utgör en lägsta nivå. Nilsson menar att vi skulle befinna oss i en betydligt värre situation om vi enbart var tvungna att förlita oss på företagens goda vilja gällande miljöhänsyn.¹¹⁹

Rätten är, som tidigare nämnts, det enda styrmedlet med sanktionsmöjligheter. På grund av rättens brister, krävs det idag även andra styrmedel för att för att minska kemikalier i textilier.

Företag ägnar sig i större utsträckning åt CSR och det har från företagets sida vuxit fram olika initiativ för att företagen ska kunna mäta och redovisa sina miljöinsatser. Exempel på detta är ISO- serien och EMAS. Att företag i allt större utsträckning ägnar sig åt att på olika sätt redovisa och certifiera sina insatser de åstadkommer på miljöområdet, torde vara ett resultat av att den rättsliga regleringen inte är tillräcklig. En intressant fråga i sammanhanget är om dessa frivilliga åtaganden i längden skulle kunna leda till större hållbarhet och miljövinster, än vad rättslig reglering kan åstadkomma. Vidare är det intressant att se om de frivilliga miljöåtagandena från företagets sida enbart är en tillfällig trend, vilket i så fall skulle göra den rättsliga regleringen än mer angelägen.

Konsumenters efterfrågan har en styrande inverkan på företagen. För att konsumenterna ska bli medvetna krävs i sin tur att de är upplysta och där är styrmedlet *information* avgörande.

Skatter, subventioner och avgifter, som är olika former av ekonomiska styrmedel kan med framgång användas för att stimulera eller minska efterfrågan på olika produkter då priset sänder en viktig signal till konsumenter.

¹¹⁹ Nilsson, a.a., s. 207

Optimal kombination av styrmedel för att minska kemikalier i textilier, torde vara en konstellation där samtliga styrmedel verkar på bred front. Min undersökning visar emellertid att det finns ett starkt behov av rättslig reglering. En harmoniserad EU-lagstiftning, som enbart skulle reglera förekomsten av kemikalier i textilier, skulle utgöra en bra grund för att minska kemikalier i textilier.

6.1 Egna reflektioner

En reflektion som dök upp under arbetets gång är att vi måste förhålla oss ödmjuka både inför konsumenters bristande kunskaper gällande kemikalier i textilier, samt de enskilda valen i klädbutikerna som ofta är en plånboksfråga. Idag är det dyrare att välja de produkter som är hållbara. Konsumenter har varierad ekonomi och de med mindre marginaler har kanske inte privilegiet att göra ett medvetet hållbart val. Därför är just de ekonomiska styrmedlen oerhört aktuellt i diskussionen kring konsumentmakt.

Om ekonomisk tillväxt och miljöhänsyn står i motsatsförhållande eller inte, har det länge förts diskussioner kring. Men faktum är att det idag växer fram nya branscher såsom exempelvis kläduthyrning, second hand, klädbyten och så kallade swopshop, reparation och nya hållbara tekniker. Dessa nya hållbara företag, metoder och tekniker bidrar till näringsliv och tillväxt, men vinsten är att de inte lika miljöbelastande.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1997/98:45 - Miljöbalk

Litteratur

Auld, Grame. Berstein, Steven. Cashore, Benjamin. *The new Corporate Social Responsibility*, The Annual Review of Environment and Resources. 2008. (Hämtad 2014-11-10) från: Lund University Libraries

Borglund, Tommy. De Geer, Hans. Hallvarsson, Mats, *Värdeskapande CSR- Hur företag tar socialt ansvar*, Falun: Norstedts Akademiska Förlag. 2009

Charlotta Zetterberg, *Giftfri miljö och rättsutvecklingen på kemikalieområdet*.

Uppsala Faculty of Law, Working Paper 2014:1, (Hämtad 2014-11-20) från:

<http://www.jur.uu.se/LinkClick.aspx?fileticket=oJTINXUHZV8%3D&tabid=5502&language=sv-SE>

Dalhammar, *Miljömålen och miljöbalken -Möjligheter till rättsligt genomdrivande av miljökvalitetsmål*. (Hämtad 2014-12-02) från:

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=1152332&fileOid=1152335>

Ebbesson, Jonas, *Miljörätt*. 2:a uppl. Uppsala: Lustus förlag. 2008

Grankvist, Per, *CSR i praktiken*, Malmö: Liber AB. 2012

Hydén, Håkan, *Rättssociologi som rättsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur. 2002

Langlet, David. Mahmoudi, Said. *EU:s Miljörätt*. 3:a upplagan, Stockholm: Nordstedts Juridik. 2011

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*. 6:e uppl. Uppsala: Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB. 2010

Mahmoudi, Said. Rubenson, Stefan, *Miljörättens grunder*, Stockholm: Norstedts Juridik. 2004

Michanek, Gabriel. Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljörätten*, 2:a uppl. Uppsala: Lustus. 2008.

Nilsson, Annika. *Miljöskydd och miljölagstiftning – Om intressekonflikter, avvägning och försiktighet*. I Nilsson, Annika, Steneroth Sillén, Marianne.

Nilsson, Annika. *EU:s miljö rätt*, 2:a uppl. Stockholm: Santérus Förlag. 2005.

Wickenberg, Per (red.). *Miljö och Hållbar utveckling – Samhällsvetenskapliga perspektiv från en lundahorisont*, Lund: Studentlitteratur. 2004

Peczenik, Aleksander. *Juridikens teori och metod*, Göteborg: Norstedts Juridik. 1995

Rubenson, Stefan. *Miljöbalken- Den nya miljörätten*. 3:e uppl. Stockholm Norstedts Juridik. 2002

Sandgren, Claes. *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – Ämne, material, metod och argumentation*, 2 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik. 2011

Steneroth Sillén, Marianne. *Miljölagstiftning och näringsverksamhet – då och nu*. I Nilsson, Annika. Steneroth Sillén, Marianne. Wickenberg, Per (red.). *Miljö och Hållbar utveckling – Samhällsvetenskapliga perspektiv från en lundahorisont*, Lund, Studentlitteratur. 2004

Rapporter

European Commission, *Sustainable consumption and production- a challenge for us all*. (hämtad 2014-12-03) från:

<http://ec.europa.eu/environment/pubs/factsheets.htm>

Kemikalieinspektionen, rapport 1/13, *Bättre EU-regler för en giftfri miljö*, (hämtad 2014-12-03) från:

http://www.kemi.se/Documents/Publikationer/Trycksaker/Rapporter/Rapport1_12.pdf

Kemikalieinspektionen, rapport 6/14, *Chemicals in textiles- Risk to human health and environment*, (hämtad 2014-12-04) från:

<http://www.kemi.se/Documents/Publikationer/Trycksaker/Rapporter/Report6-14-Chemicals-in-textiles.pdf>

Kemikalieinspektionen, *Vägledning för leverantörer av varor*, (Hämtad 2014-12-17) från:

https://www.kemi.se/Documents/Forfattningar/Reach/Vagledning_for_leverantorer_av_varor_SV.pdf

Kemikalieinspektionen, rapport 3/11, *Kemikalier i varor- Strategier och styrmedel för att minska riskerna med farliga ämnen i vardagen*, (hämtad 2014-12-08) från:

<http://www.kemi.se/Documents/Publikationer/Trycksaker/Rapporter/Rapport3-11-Kemikalier-i-varor.pdf>

Kemikalieinspektionen, rapport 1/13, *När kan ekonomiska styrmedel komplettera regleringar inom kemikalieområdet*, (hämtad 2014-12-08) från:

<http://www.kemi.se/Documents/Publikationer/Trycksaker/Rapporter/Rapport1-13-Ekonomiska-styrmedel.pdf>

Naturvårdsverket rapport 6415, *Styrmedel för att nå miljö kvalitetsmålen - en kartläggning*, (hämtad 2014-11-18) från:

<http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/publikationer6400/978-91-620-6415-0.pdf>

Naturvårdsverket NV -00336- 13, *Förslag till etappmål - Textil och textilavfall*.

Naturvårdsverket, *Ekonomiska styrmedel för miljöns skull*, (hämtad 2014-11-17) från:
<http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/publikationer/620-8215-9.pdf>

Persson, Karl-Johan, *H&M Conscious actions- Sustainability report 2013*, (hämtad 2014-12-23) från:

http://sustainability.hm.com/content/dam/hm/about/documents/en/CSR/reports/Conscious%20Actions%20Sustainability%20Report%202013_en.pdf

Palm/Harris/Ekvall, Svenska Miljöinstitutet, *Livscykelanalys av svensk textilkonsumtion*. (hämtad 2014-12-22) från:

<http://www.ivl.se/download/18.21d4e98614280ba6d9e3913/1390489706341/B2133.pdf>

UD13.031 Regeringskansliet, *Hållbart företagande – Plattform för svenskt*

agerande, Utrikesdepartementet, Utgiven: 2013-11-08 (hämtad 2014-11-18) från:
http://www.bwz.se/miljorapporten/UserFiles/Files/1405_CSR-vision.pdf

Internetkällor

Kemikalieinspektionen, *Giffri Miljö*, (hämtad 2014-12-22) från:
www.kemi.se/Start/Giffri-miljo/

H&M Chemicals management (hämtad 2014-11-12) från:
<http://sustainability.hm.com/en/sustainability/commitments/use-natural-resources-responsibly/chemicals.html>

Naturvårdsverket, Hållbar produktion och konsumtion utanför Sverige, (hämtad 2014-12-17) från: <http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/EU-och-internationellt/sverige-i-varlden/Hallbar-konsumtion-och-produktion/>

Om H&M Conscious (hämtad 2014-11-12) från:
<http://about.hm.com/sv/About/sustainability/hm-conscious/conscious.html>

Regeringskansliet, Miljödepartementet, *Hållbar konsumtion och produktion* (hämtad 2014-12-06) från: <http://www.regeringen.se/sb/d/1591/a/197720>

Regeringskansliet, Miljödepartementet, *Hållbar utveckling* (hämtad 2014-12-06) från: <http://www.regeringen.se/sb/d/1591>

Regeringskansliet, *EU:s miljöministrar antog enad position inför klimatmötet i Doha*, (hämtad 2014-12-22) från: <http://www.regeringen.se/sb/d/6745/a/202523>

Svenskt Näringsliv, Miljö, energi och klimat, (hämtad: 2014-12-15) från:
www.svensktnaringsliv.se/fragor/miljo_energi_klimat/

Sveriges Miljömål (hämtad 2014-12-03) från:
www.regeringen.se/sb/d/2055/a/12537

Miljömålens historia (hämtad 2014-12-27) från:

www.miljomal.se/sv/Miljomalen/Miljomalssystemets-historia/